

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

17 Willem Kloos als redactiesecretaris van *De Nieuwe Gids*

Willem Kloos was als secretaris van de redactie verantwoordelijk voor de twee maandelijks verschijning van De Nieuwe Gids. Daarbij hield hij scherp in de gaten dat de lezers niet door een al te vrijmoedig taalgebruik weg zouden lopen.

Toen Jacobus van Looy, op reis door Italië, in de herfst van 1885 vernam dat Kloos het tot secretaris van *De Nieuwe Gids* had gebracht, schamperde hij daar in een brief aan Verwey wat over:

[Kloos] troont op mijn oude kamer. Govert Flinkstraat... secretariaat Nieuwe Gids, enz. zoo buitengewoon hoog, dat het voor mij zelfs, die toch vrij wel thuis ben op zijn nieuwe buurt-Olympus [De Pijp] onmogelijk is er door te dringen laat staan er audiëntie te durven aanvragen. Ik zie hem daar in die doorgezakte leuningstoel die nog wel meer door zal zakken. Want *Hij* heeft verstand van *zitten*. met oude chambrecloak aan want die heb ik laten hangen en hij was wel gek als hij hem niet aantrok. met z'n handen plat gedrukt tusschen de knieën van z'n lange beenen. recht voor zich starende naar dingen die niemand ziet, of wel. grommelende tonen uitstootende over al wat hem niet bevalt. Brrr...wat een Jupiter.¹⁰⁸³

De secretaris had veel omhanden, wist Verwey Van Looy te melden: 'Hij [Kloos] heeft het verbazend druk als secretaris en je moet hem niet kwalijk nemen dat hij niet schrijft. Je weet: hij schrijft bijna nooit – brieven – namelijk als 't niet direct nodig is.' Hiermee legt Verwey wel de vinger op de zere plek. Kloos krijgt meer en meer verwijten dat hij wel erg traag is met het beantwoorden van brieven.' Hij bewoont nog altijd je chamber-cloak en je kamer – maar de tafel staat aan 't raam, en er zijn overgordijnen en gordijnen voor de boekenkast. In het volgende Nr N.G. zal een Litt. Kroniek zijn. Die is van hem.¹⁰⁸⁴

Al spoedig kreeg Kloos in zijn nieuwe rol uit praktische overwegingen zelfs een belangrijke volmacht. Tijdens de redactievergadering van 10 februari 1886 werd bij amendement van Paap de secretaris toestemming gegeven over

alle questies, die er na de laatste vergadering opdoemen, naar eigen goeddunken te beslissen. Vooral met het oog hierop wordt hem deze volmacht gegeven, dat hij, wanneer de omvang der aflevering het eischt, de plaatsing van kleine gedichten en varia naar eigen inzien tot een volgend nummer uit te stellen.¹⁰⁸⁵

Een halfjaar later was het beeld van een druk bezette Kloos ongewijzigd: 'Je weet niet hoe druk hij het heeft met zijn secretariaat en zijn literaire Kronieken. Hij werkt veel meer dan vroeger en zal van den zomer wel verzen maken ook. Waarschijnlijk zal hij gauw schrijven.'¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸³ Brief van Jacobus van Looy aan Albert Verwey, d.d. 3 november 1885, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 74.

¹⁰⁸⁴ Brief van Albert Verwey aan Jacobus van Looy, d.d. 19 november 1885, in: 's-Gravesande 1961, p. 73.

¹⁰⁸⁵ 's-Gravesande 1956, p. 91.

¹⁰⁸⁶ Brief van Albert Verwey aan Jacobus van Looy, d.d. 13 mei 1886, in: 's-Gravesande 1961, p. 74.

De secretaris was zelf ook van mening dat hij veel te doen had. In een eerder aangehaalde brief aan de scheikundige Van Laar schreef hij:

Je hebt mooi praten: jij zit in Middelburg dood op je gemak, en als je bezigheden afgelopen zijn, ga je met je vrouw een kopje thee drinken, en daarna nog wat werken, maar mij gaat het leven niet zoo gemakkelijk af. Je vraagt om een brief, dien ik ook van plan was je te zenden, maar als je hem niet subiet krijgt, volgt er en brandbrief. Wel jonge, weet je wel, dat ik in de laatste acht dagen negentien brieven geschreven heb en dat er vandaag nog 8 (met deze meê) bij moeten komen? Voeg daarbij proeven corrigeeren, literaire kroniek schrijven, dan kan je begrijpen dat ik niet leeg zit. 't Is waar, ik heb het niet altijd zo druk, maar zoo tegen dat er een aflevering uitkomt, komt er geen eind aan de letters, die ik opeet, en die ik van me geef.¹⁰⁸⁷

Zo gaf Kloos een aardig beeld van zijn dagelijkse werkzaamheden en dan was hij nog vrij onvolledig. De secretaris onderhield niet alleen de correspondentie met de medewerkers, maar ook zorgde hij ervoor dat brochures en dergelijke die een medewerker nodig had voor de onderbouwing van een artikel, bij die medewerker terecht kwamen. Dat gold zeker voor medewerkers die buiten Amsterdam woonden, zoals G. Buitendijk (het pseudoniem van Jan Abraham van den Broek), de medewerker over koloniale vraagstukken, en M.C.L. Lotsy, medewerker voor (Nederlandse) politiek. Met Buitendijk had hij intensief contact over de Billiton-kwestie, een zaak waar Kloos voor het eerst in februari 1883 van gehoord had, toen hij een mislukte poging ondernam journalist van het dagblad *De Amsterdammer* te worden.¹⁰⁸⁸

Kloos was bang dat in Buitendijks artikel over deze Indische kwestie iets zou komen te staan waardoor *De Nieuwe Gids* in juridische problemen zou kunnen komen. Hij dacht er zelfs over een advocaat te raadplegen.¹⁰⁸⁹ Maar uiteindelijk had de redactie geen juridische bijstand nodig.¹⁰⁹⁰ Buitendijks verhaal zou in december 1886 (tweede jaargang, nummer 2) in *De Nieuwe Gids* verschijnen, onder de titel 'Onze Oost. De Billiton-kongsie'.

In dat artikel besprak Buitendijk het in Indië verricht onderzoek door P. H. van der Kemp naar de zelfverrijking door particuliere ondernemers en de (onterechte) verlenging van de tin-concessies aan de Billiton maatschappij.¹⁰⁹¹

¹⁰⁸⁷ Brief van Willem Kloos aan J.J. van Laar, d.d. 15 mei 1886, in: Prick 1992, p. 53. Kloos dronk ook wel eens thee. In het voorjaar of de zomer van 1885 schreef hij aan Verwey: 'Beste Albert, ga maar zitten en zet thee, ik ben even naar Aletrino en ben voór achten terug. [...] Drie à vier lepeltjes, hoor, en het water moet goed koken: anders lust ik het niet en jij ook niet.' Uit: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 89-90. In deze brief schrijft Kloos over het gedicht ook: 'Ik heb vandaag veel verzen (70) gemaakt: één sonnet (op hèm) dat, geloof ik beter is dan 'Ik denk altoos aan u, als aan die dromen'. De 'u' in het sonnet zou Jacques Perk zijn. Zie ook paragraaf 13.4 en paragraaf 15.5.

¹⁰⁸⁸ Zie paragraaf 13.1

¹⁰⁸⁹ Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 18 september 1886, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 148, KB.

¹⁰⁹⁰ Brieven van Willem Kloos aan G. Buitendijk te Delft, 4 juni, 17 juni, 15 november, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 100, p. 106, p. 171, KB.

¹⁰⁹¹ Al in 1875 verzocht de maatschappij de Gouverneur-Generaal het contract, dat in 1892 af zou lopen, open te breken en de looptijd van de concessie met 35 jaar –tot 1927– te verlengen. Zeven jaar later, in 1882, werd overeenstemming bereikt met het gouvernement, maar het Nederlandse parlement wees de overeenkomst af (de zgn. Billitonaffaire). Pas in 1892, dus nog eens tien jaar later, werd de contractverlenging tot 1927 parlementair goedgekeurd, zodat de maatschappij pas op het laatste moment zekerheid kreeg over haar voortbestaan. Uit: Inventaris van het archief van de NV Billiton Maatschappij en Dochtermaatschappijen: Nederlands-Indische en Indonesische Activiteiten, (1849) 1860-1985. Billiton-archief 2.20.51, Nationaal archief Den Haag.

Niet iedereen kon waardering voor het werk van de secretaris opbrengen. Zo maakte Veth hem het verwijt dat *De Nieuwe Gids* te veel drukfouten bevatte. Dat bracht Kloos ertoe in een brief aan Veth zijn verantwoordelijkheden duidelijk af te bakenen:

Ik ben namelijk niet verantwoordelijk voor *alle* drukfouten, die in eenig Nieuwe Gidsnummer mochten gestaan hebben of nog zullen staan. Slechts mijn eigen werk, de verzen, de literaire hoofdartikelen van Verwey, de politieke dito van Lotsy staan onder mijn onmiddellijk toezicht.[sic!] [...] Mijn bemoeiingen met de varia bepalen zich eenvoudig tot het nazien of de door hen [de medewerkers] aangebrachte correcties werkelijk zijn verbeterd. En vaak laat ik dit ook door Verwey doen, als ik geen tijd heb.¹⁰⁹²

De Nieuwe Gids 'van' Willem Kloos begon in deze 'Varia' een felle guerrilla tegen de Haagse columnist Damas. Damas had zich in *Het Vaderland* van 18 en 19 april gekeerd tegen de *Grassprietjes* van Cornelis Paradijs, de

oud-makelaar in granen, die den hedendaagsche Hollander, wel degelijk schuldig acht aan overdreven gevoeligheid voor het vaderland, voor de deugd en voor de godsvrucht. Met dat voorvaderlijk olie- en –azijnstel steekt hij gedurende vier-en-zestig bladzijden duchtig den draak, zoodat men zich ten slotte uit het veld geslagen voelt door zoo langdurig eenen uitval tegen drie weerlooze deugden.

Het werkje van Paradijs getuigde van wansmaak, oordeelde Damas die drie weken later in een column over Zola en het naturalisme oordeelde:

Frans Netscher komt me voor het volmaakste type van den hollandsche Zolist te zijn, ook al volgt hij den meester nog niet na op de hielen. Het schijnt dat we in Holland de volle dosis naturalisme nog niet kunnen verdragen, zoodat stoutheden zich meestal bepalen tot woorden, die we van een weinig beschaafd kindermeisje in onze jeugd ook wel eens hebben gehoord.

Na Netscher kreeg Van Deyssel ervan langs. Zijn brochure *Over literatuur* kon niet door de beugel volgens Damas. En in zijn ogen maakten Kloos en Verwey het nog bonter. 'Nog hooger stijgt de satyre bij die twee andere steunpilaren der nieuwe school, Willem Kloos en Albert Verwey,' met hun *Onbevoegdheid der hollandsche literaire kritiek*.

Indien die beide heeren zich bepaald hadden tot eene gepaste vroolijkheid over het welslagen van hunne list, zouden ze de lachers aan hunne zijde gevonden hebben, maar nu ze met gebalde vuisten en schimpwoorden in den mond, op hunne slachtoffers aanvallen, streven zij hun doel voorbij en verliezen aldus de sympathie der verstandigen [...] In dien strijd heb ik me intusschen niet te mengen; maar wanneer ik zie dat in het dol gewoel eene beschaafde vrouw, eene liefelijke verschijning op letterkundig gebied, wier goed hart alleen haar kritisch oog wel eens benevelt, met name Holda, van den 'Spectator', door een paar onbeschofte

¹⁰⁹² Brief van Willem Kloos aan Jan Veth d.d. 10 juni 1886, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 102, KB.

verzenmakers op de ergerlijkste wijze wordt aangetast, dan komt alles wat ridderlijk in me is tegen zoodanige laffe handelwijze op, en zou ik mijne pen breeder en langer wenschen, om met haar plat – want meer zijn ze niet waard – dien onbeschaamden heeren eens eene tuchtiging toe te dienen.¹⁰⁹³

Cornelis Paradijs was, zoals bekend, Van Eeden en achter 'Damas' ging de redacteur van *Het Vaderland*, Frederik baron Van Hogendorp (1843-1889) schuil, die vanaf 1884 twee jaar lang wekelijks zijn 'Haagsche Omtrekken' in de Haagse courant schreef.¹⁰⁹⁴ Op deze Damas deed Van Eeden onder zijn eigen naam een 'Kloosiaanse' aanval. De mannen van *De Nieuwe Gids* vormden in 1886 (nog) een gesloten front. De toon van Van Eedens artikel was niet kinderachtig:

Ik merk daar dat ik iemand voor slimmer heb gehouden, dan hij was. Die Damas is nog zoo gek niet - mocht ik wel eens denken - die kijkt de kat uit den boom. In plaats van voorbarig mee te schreeuwen over onnoodigheid en onbestemdheid, - en onvoorzichtige voorspellingen te doen die zoo licht den profeet belachelijk maken, wacht hij zijn tijd af - hij schaart zich wijselijk niet bij de verontwaardigd tierende en tegenstribbelende bende die altijd het komieke element vormen in een tijd van omkeer. Maar o, jé! - Damas kwam uit den hoek en haalde gauw zijn schade in. Toen bleek de gehandschoende meneer, die met zijn Haagsche manieren, zijn fransche zinnnetjes, zijn mevrouwen-conversatie voor aristocraat poseert, een intellectueel burgerman te zijn van de ergste soort. Hij krijgt een stuk proza voor oogen dat tot nu toe eenig is in onze taal, zooals geen twintig Damassen boven elkaar het ooit zullen kunnen schrijven, en hij zegt alleen: 'Wat een gekke vent, die noemt zijn stukjes rood en blauw - begrijp jij dat?' Nu! dat kon geen kaasboer hem verbeteren. Dat er een idioten-gegiegel zou opgaan bij die stemmingskleuren was te voorzien. 'Wat ik niet zie, is er niet, en wie 't wel ziet is gek.' - Ziedaar de Hollandsche burgerman. Wat is er niet gegierd toen Verwey van een bleekblauwe stemming sprak. Maar je moet die vroolijke heeren eens hooren, als ze zelf wat moois willen zeggen. Dan spreken ze van 'warme kleuren', 'zilveren tonen', 'malsche weiden', 'lachend groen.' Ga daar eens mee naar een boer, Damas! en let op zijn gezicht. Precies zoo heeft uzelf gekeken over van Deyssels boekje. En 't mooiste is dat de boer nog minder ongelijk heeft dan u. Want uw fraais moest ook onzin zijn in uw eigen ooren, omdat het leugen is in uw mond. Dat ge van stemmingskleuren niets begrijpt, geloof ik graag. Uw causerietjes zullen wel zwart op wit blijven, - ongelukkig voor u.¹⁰⁹⁵

Deze discussie over het naturalisme drong zelfs tot Indië door. De *Java-Bode* van 23 september 1886 citeerde De *Arnhemse Courant*, die op haar beurt weer de column van

¹⁰⁹³ Damas, 'Haagsche Omtrekken', in: *Het Vaderland* zondag 6 en maandag 7 juni 1886. De artikelen van Damas zijn ook gebundeld. Damas, *Haagsche Omtrekken nieuwe bundel maart 1885 – augustus 1886*, 's-Gravenhage 1886, p 298 e.v.

¹⁰⁹⁴ Vanaf 1886, na een breuk met *Het Vaderland*, verschenen de *Haagsche Omtrekken* als zelfstandig weekblad. Toen Van Hogendorp in de herfst van 1887 hoofdredacteur *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage* werd verschenen de 'Haagsche Omtrekken' in dat blad. Later verschijnen ze in het tijdschrift *Haagsche Stemmen*.

¹⁰⁹⁵ *De Nieuwe Gids* 1, nr. 6, augustus 1886, p. 501-502. Deze 'Varia' is ondertekend met 'F. v. E.'

Damas in *Het Vaderland* aanhaalde.¹⁰⁹⁶ In de rubriek 'Uit Nederland' kregen de in Patria geïnteresseerde lezers van de *Java-Bode* de volgende tekst onder ogen:

Wij kunnen den lust niet bedwingen, zegt de *Arnh. Ct.* uit den laatsten omtrek van Damas eenige hartige woorden te halen, die het naturalisme van de sans-cullottes der nieuwste letterkunde, de heeren van de *Nieuwe Gids*, zonder erbarmen afmaken. Damas schrijft o.a.: 'Ze hebben zich waarschijnlijk nu ook weer ten zeerste vermaakt met de silhouët in datzelfde Nieuwe Gidsnummer gegeven van den Haagschen Omtrekken uwen onderdanige dienaar [...] En zoo mogen dan die heeren van den nieuwe school me ongestraft zeggen 'pas op, dat u geen trap krijgt', want ze weten niet beter. [...] de Grote Revolutie bemin ik slechts met mate; in één woord, de heele combinatie van het naturalisme ontsnapt aan mijn bekrompen geest; maar ik zeg óók geen onbehoorlijke dingen onder voorwendsel van kunst, en beleedig geen vrouw uit naam van mijn schoonheidsgevoel. Zoo verdwaasd ben ik, goddank, nog niet; en, indien de kunst me moest maken tot een vlegel, zou ik de kunst amputeeren!¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁶ De laatste column van Damas in *Het Vaderland* stond in de krant van 9 augustus 1886.

¹⁰⁹⁷ *De Java-Bode*, 35st jrg. nr. 222, 23 september 1886. Damas reageerde op een artikel van Netscher, 'Het daget uyt den Oosten' in *De Nieuwe Gids* van augustus 1886. In de schets die Netscher gaf van de hedendaagse Nederlandse letterkunde kwam o.a. de zin voor: 'En men ziet de spijtige tronie van een Smit-Kleine over de balie leunen, die, zoo graag, op den eersten rang zou willen zitten in het voornamige gezelschap van Carmen Sylva, Busken Huet, Emants en Hoogendorp, welke hij zich te verplichten zoekt.' In: Maas 1983, p. 31-32. Carmen Sylva was het pseudoniem van Elizabeth Ottilie Luise, prinses van Wied, 1843-1916. Zij trouwde in 1869 met Koning Carol I van Roemenië. Zij schreef sinds 1880 onder haar schrijfsternaam Carmen Sylvia, maar, samen met haar hofdame Mite Kremnitz, ook onder een gemeenschappelijk pseudoniem Dito en Idem, poëzie, sprookjes, romans en drama's. In Nederland werd een deel van haar werk vertaald door F. Smit Kleine. Hij publiceerde ook een boek over haar.

Dat de Indische lezer in het algemeen weinig op had met *De Nieuwe Gids* blijkt wel uit de samenvattende opinie die men in de jaren negentig volgens Henri Borel in 'zéér ontwikkelde en beschaafde' kring te Batavia koesterde:

De Nieuwe Gidsmannen zijn vieze, onfatsoenlijke lui, die over dingen schrijven die je wel doet maar waar je niet over spreekt. Ze maken allemaal gekke woorden. Ze praten van blauwe geluiden en gele tonen. Je begrijpt er niks van. Je moet toch Hollandsch schrijven. Het is allemaal nonsens. Ze zijn excentriek, alleen om de aandacht te trekken. Ze doen vies. Ze kennen hun eigen taal niet. Ze zijn fratsenmakers. Ze zijn naschrijvers van Zola en beschrijven allemaal vuile dingen.

Uit: Borel z.j., p. 126-127.

In zijn politieke kolommen in *De Nieuwe Gids* ontpopte vooral Van der Goes zich als een bestrijder van Damas. In de tweede jaargang, afl. 1 van oktober 1886 stelde hij in zijn artikel 'Politiek en Grammatica' door Ph. Hack van Outheusden waarin hij voor algemeen kiesrecht pleitte:

Wanneer de Heer Damas zegt te verlangen een verlicht despotisme, met een erfelijk hoofd, dan zou het enkel de lust tot tegenspraak verraden en een gebrek aan degelijke gronden, wanneer ik hierop aanmerkte, dat hij juist aan dat hoofd den eenigen eisch stelt waaraan het onmogelijk zal kunnen voldoen, n.l. de verlichtheid. Hoe zal men het overgaan van die kwaliteit van vader op zoon kunnen waarborgen? Zijn er geen wijsgeeren met idiote zonen en sterft niet wel eens, zelfs een koninklijk geslacht uit, juist door gebrek aan verlichtheid?

De auteur der Haagsche Omtrekken weet dit natuurlijk zeer goed, en het zou van ons beiden onwil zijn, wanneer wij over deze grove waarheden den strijd voorzetten. Onwil om tot het eigenlijke geschilpunt te komen: wat wij onder verlichtheid verstaan, en hoeveel wij van die deugd in een hoofd van den staat noodig oordeelen. Indien wij nu vooruit de beteekenis van dat woord nauwkeurig hadden bepaald, dan zou Damas hebben moeten bedenken, dat hij het hier niet had mogen gebruiken, omdat de algemeene strekking van dezen term ook mijn opvatting zou moeten behelzen. Hij zou dan verplicht geweest zijn, een ander adjectief bij zijn despotisme te kiezen, een duidelijker bepaling of een uitvoeriger omschrijving, zoodat wij dadelijk tot de hoofdzaak hadden kunnen komen en niet eerst elkaar moeten verstaan over het dubbelzinnige bijvoeglijk naamwoord.

(p. 116-117).

Kloos' tijdschrift had na een jaar tijd al tot in Azië een zekere reputatie opgebouwd. In ieder geval was er sprake van naamsbekendheid

Kloos, ondertussen, liet het, na zijn eruptie van werklust, nogal eens afweten. Netscher werd er nijdig van:

Amice, Ik zal je niet meer lastig vallen met een verzoek om antwoord op mijn verschillende epistels, maar je zoudt mij een grooten dienst doen met mij zoo spoedig mogelijk al de nog van mij afkomstige kopij terug te zenden. Groeten.¹⁰⁹⁸

Een verzoek dat hij herhaalde op 27 augustus en 1 september. Kloos reageerde niet. Dat Kloos de immer ijverige Verwey inschakelde, was bij de vrienden genoegzaam bekend. Zo meende Witsen in november 1887 tegenover Verwey: 'Je zult 't wel erg druk hebben voor de aflevering.' 'Wegens drukte heb ik Verwey verzocht, de correspondentie met jou over je bijdragen voor mij te voeren' schreef Kloos aan Van Deysssel te Houffalize.¹⁰⁹⁹ Van Looy, Veth en Van Deysssel zonden hun kopij rechtstreeks aan Verwey, omdat Kloos toch niet reageerde. Van Looy werd daar wat kribbig van: 'Ik stuur je [Verwey] twee sonnetten van de laatste tijd, die ik onderstel dat je in elk geval lezen zult willen. Zeg me. Wat er aan mankeert. Want al stuur ik een heelen Odysee aan de Gids Secretaris dan krijg ik toch geen antwoord.'¹¹⁰⁰ Van Deysssel mopperde tegen Verwey vanuit Mont-lez-Houffalize over het niet retourzenden van het manuscript *Nieuw Holland*:

Ik zal zoo vrij zijn, als je 't goed vindt, mij in 't vervolg tot jouw te richten voor Nieuwe-Gids-korrespondenties, want de sekretaris schijnt het korrespondeeren met de auteurs van kopie voor zijn tijdschrift niet tot zijn taak te rekenen. Ik schreef hem althans in de laatste zes weken drie brieven, maar hij antwoord op geen van de drie. Vooral het niet antwoorden op den eerste dier drie brieven, een lange van een zoo

In *De Nieuwe Gids* van juni 1887 (2de jrg. nr. 5), p. 286 e.v. pakte Van der Goes Damas flink aan, opnieuw onder zijn pseudoniem Ph. Hack van Oudheusden. Hij begon zijn artikel 'Le Bourgeois-Gentilhomme' aldus:

Hetzelfde tijdschrift dat den désopillanten [dolkomische] Heer Bohl een groot poëet heeft genoemd, en van een verstandiger maar even ondichterlijk mensch als Dr. Schaepman zeide dat hij een fraai kunstwerk had geschreven, wil ons thans een Haagsche reputatie voorstellen als een proza-schrijver van talent en als een artist, dien men met een bloedend hart naar de bureaux van een courant ziet overgaan. Het komt mij voor dat de vergissing van de *Gids* weer compleet is. Niemand zal zeker aan den schrijver der bundels *Haagsche Omtrekken* een zekere mate van talent wenschen te ontzeggen. Als journalist in een provincie-stad, die zijn volkje kende en de denkbeelden en opvattingen op schrift wist te brengen, welke het beperkte milieu waar zij ontstonden geenszins verloochenden, heeft men Damas een paar jaar in het Vaderland zien arbeiden met een begaafdheid, die in zooverre iets verrassends had, dat zij aanleiding gaf om een Hollandsch dagblad op te nemen met een ander doel dan om eenig nieuws te lezen. Voor iemand die niet in den Haag woont, is het moeilijk te zeggen in hoeverre de opstellen van Damas, waaraan hij-zelf gaarne den titel van kronieken gaf, met een zinspeling op dat onderdeel der Fransche journalistiek succes hadden in de literaire kringen der hofstad. Het is zelfs niet gemakkelijk uit te maken, of er zulke gezelschappen in den Haag bestaan.

Om zijn omvangrijk stuk, waarin hij met Damas de vloer aanveegde te eindigen met: 'Heeft men recht te zeggen dat Damas een karikatuur is? Iedere andere voorstelling zou den Heer Van Hogendorp onaangenaam moeten zijn.'

In verschillende artikelen in de jaargang 1887-1888 krijgt Damas er opnieuw van langs. Nu is het P. L. Tak die zijn aanvallen inzet in bijdragen onder de titel 'De Nederlandsche Politiek'.

¹⁰⁹⁸ Kaartje van Frans Netscher aan Willem Kloos, d.d. 14 augustus 1887, Kloos-archieff, 69 E 3 1887, KB

¹⁰⁹⁹ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 25 januari 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 157 e.v.

¹¹⁰⁰ Brief van Jacobus van Looy aan Albert Verwey, d.d. 30 juli 1886, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 203.

intiem karakter dat er dadelijk op geantwoord had moeten worden, is mij zeer onaangenaam geweest. [...] Het is heel plezierig een artiest te zijn en een stijl van te schrijven zoo als Kloos, maar een beetje wél-opgevoedheid te hebben is ook wel plezierig voor de menschen waarmeê je verkeert.¹¹⁰¹

Rond het einde van het jaar 1886 en het begin van 1887 spreidde Kloos de eerder, in september 1886, geconstateerde ijver al niet meer ten toon en dat viel ook Verwey op. Hij maakte er zelfs een grapje over in een briefje aan zijn latere verloofde: 'Weet je waarom kloos niet werkt? Als hij-zelf of iemand anders tegen hem zegt: Werk Kloos! Dan verstaat hij: Werkeloos!'¹¹⁰²

Maar zo lui was Kloos toch ook weer niet. Het lijkt wel alsof hij van tijd tot tijd koketteerde met zijn indolentie. Wanneer het om het beschermen van zijn blad ging, ontplooidde hij, zoals bleek tijdens het rumoer over Van Deysse's *Een Liefde* en diens recensie van Zola's *La Terre*, grote activiteit. In februari 1886 had Van Deysse al enige hoofdstukken uit *Een Liefde* aan Kloos, Verwey en Erens voorgelezen. Zij vonden het mooi. Kloos zou zelfs gezegd hebben 'dit is de hoogste verfijning der Literatuur; ik zoek naar woorden van bewondering; ik wou, dat ik zoo kon schrijven.'¹¹⁰³ Toen het boek eenmaal voltooid was en in de winkels lag, konden Kloos en Verwey het nog steeds appreciëren, maar vonden het toch niet meer zo geniaal als zij gedacht hadden.¹¹⁰⁴ Wat niet weg nam dat zij het wel wilden verdedigden tegen Van Deysse's aanvallers; Kloos in *De Nieuwe Gids* en Verwey met een speciale brochure:

Nieuwer Amstel, 10 Jan. 88

Overtoom, stille zij, 62

Wat is dat vervelend, dat jij zoo vèrweg ginds in Houffalize, woont en men niet zoo als vroeger eens bij elkaar op kan loopen, om te zeggen wat men denkt. Om een brief te schrijven, waarover men zelf tevreden is, daarvoor moet men in de stemming zijn.

Dat is de algemeene reden waarom ik wat traag ben in het beantwoorden van epistels. Maar in dit geval kwam er nog een bijzondere reden bij, waarom ik zoo lang liet wachten op een antwoord. Ik heb nl. gelezen de twee-en-twintig bladzijden eener brochure over je roman van Verwey, die overmorgen het licht zal zien, en waarover ik geloof dat je tevreden zult wezen. [...] Ze heet: Albert Verwey. Mijn meening over den roman 'Eene Liefde' van L. van Deysse.¹¹⁰⁵

De brochure van Verwey over *Een Liefde* opende met de vaststelling: 'De roman van Van Deysse heeft twee kwaliteiten: hij is mooi en hij is onzedelijk. Om zijn onzedelijkheid wordt hij of niet genoemd of uitgejouwd; nu wil ik hem gaan prijzen om zijn mooiheid.'

Kloos sloot zich in het februari 1888 bij de mening van Verwey over Van Deysse's roman aan:

¹¹⁰¹ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Albert Verwey, d.d. 12 januari 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 139 en natuurlijk Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 395.

¹¹⁰² Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 4 januari 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 393.

¹¹⁰³ Prick 1997, p. 554.

¹¹⁰⁴ Brief van Albert Verwey aan Jan Veth, d.d. 20 december 1887, in: Prick 1997, p. 704.

¹¹⁰⁵ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 10 januari 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 156- 157.

De heer L. v. Deyszel schreef een boek en over dat boek schreef de heer Verwey een brochure. De heer Albert Verwey vindt dat 'Een Liefde' onzedelijk, en mooi is, hij vindt, en ik vind het met hem, dat het groot is van menselijkheid. Mooi is het boek om de mooiheid van zijn geluid, mooi om de zacht-zich-bewegende, breed-zich-strekkende, hoog-op-juichende rimpeling en rolling en rijzing zijner klankenreeksen; onzedelijk, omdat het telkens en telkens weer niet overeenkomt met de aangenomen zede, van wat er geschreven en wat er gedrukt mag worden in een openbaar geschrift. Nu is het zeker, dat de kritiek met die onzedelijkheid niets heeft uit te staan. De criticus, als de kunstenaar, vraagt slechts of iets mooi, niet of iets wel fatsoenlijk en net en in de vormen is. Allerjammerlijkst is dan ook de verontwaardiging van al die kuische en reine menheeren beoordeelaars, schrijvende of niet, van al die ongerepte heiligen, die niet durven zeggen, maar wèl mogen doen, van al die onmondigen op middelbaren leeftijd, die nog niet zóóveel van het leven geleerd hebben, dat zij iedere levens-uiting te waardeeren zouden weten, niet naar uiterlijk overeengekomen afspraak, maar naar hare inwendige belangrijkheid voor het geheel. Want de zinnelijkheid is nu eenmaal een geweldige levens-macht, en wie al hare uitingen, ook de meest verborgene, waarneemt en weêrgeeft in het brok menselijk leven dat hij opbouwt in zijn ziel, in zijn eigene aan geen maatschappelijke wetten gebondene kunst, zoo een man kan mishagen aan sommige vrouwengestellen, wier gevoelsleven van die zinnelijkheid minder is gediend, maar hem uit te jouwen of dood te zwijgen, hem op hoogen toon te vermanen of te beklagen, is een daad van reddelooze wansmaak en onnoozelheid.¹¹⁰⁶

Verwey sloot af met het volgende:

Dit boek is een mooi boek, een lief boek, een machtig boek, een waar boek, dit blijkt voldoende uit al het voorafgaande, maar - en dit heb ik den lezer niet laten zien - dit boek is van tijd tot tijd ook een onwelvegelijk boek. Daar staan dingen in, waar men in gezelschap niet over spreekt. Maar kan nu dit ééne bezwaar, bij ernstige, ruimvoelende menschen op den duur tot een veroordeelend vonnis wezen? Dat zou inderdaad een verdriet voor onze letterkunde en een schande voor de Nederlandsche natie zijn.¹¹⁰⁷

In hetzelfde februarinummer van *De Nieuwe Gids* stond de bespreking door Lodewijk van Deyszel van Zola's *La Terre*. Albert Verwey had, in zijn rol als feitelijke tweede secretaris, ervoor gezorgd dat Van Deyszel het boek door boekhandelaar J.C. Schröder, Rokin 50, waar *De Nieuwe Gids* geregeld zaken mee deed, op rekening van het blad, was toegestuurd.¹¹⁰⁸

¹¹⁰⁶ Willem Kloos, 'Literaire kroniek', februari 1888, p. 515 e.v.

¹¹⁰⁷ Ibid., p. 525. In de volgende aflevering van *De Nieuwe Gids* stond een recensie van Van Eeden. Hij vond de scènes waarin de geslachtsdaad voorkwam te expliciet en sprak Karel Thijm in zijn recensie daar persoonlijk op aan. Van Deyszel beoedelde volgens hem het geslachtsleven. Zie ook Bel 1993, p. 53.

¹¹⁰⁸ Brief van Albert Verwey aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 19 november 1887, in: Prick 1981, p. 33. Zie ook de boekhouding van *De Nieuwe Gids* voor nota's van Schröder 69 E 24, KB. Daaruit blijkt onder andere dat de redactie van *De Nieuwe Gids* in het jaar 1890 voor f. 116,78,5 bij Schröder aangeschafte, waaronder werken van Vondel, *Bête humaine* van Zola, gedichten van Schaepman, werken van Schimmel, brieven van Multatuli, de Odysee en werken van Bredero.

Kloos voegde daar drie dagen later aan het adres van Van Deyszel aan toe: 'Ik reken op je recensie van *La Terre*, hoor.'¹¹⁰⁹

Maar toen de recensie op de redactie van *De Nieuwe Gids* verscheen, wilden de heren deze recensie niet voor hun rekening nemen. De redactie plaatste bij de bespreking een verklaring met een niet gebruikelijke distantie tegenover de geplaatste bijdrage: 'De Redactie wil niet geacht worden alle in dit stuk vervatte meeningen, te deelen.' Kloos wilde voorkomen dat *De Nieuwe Gids* abonnees zou verliezen. De lezers zouden immers kunnen schrikken van de volgende bespreking:

Zoo als in alle andere werken, maar meer dan in een dier andere, schrijft Zola in *La Terre* het geslachtsleven; het geslachtsleven, dat is het leven der geslachten, der kunnen, het leven der menschen van het mannelijk en van het vrouwelijk geslacht: Het is niet waar, dat menschen menschen zijn en behalve dat nog mannen of vrouwen, mannen, dat is: menschen met een baard en een mannelijk geslachtsdeel, vrouwen, dat is: menschen zonder baard en met een vrouwelijk geslachtsdeel. Neen, dat is niet waar. Menschen zijn slechts, alleen, mannen of vrouwen. [...] De groote daad, De Daad, van de groote natuur, dat is de teelt, de paring, het zaad dat wordt gegeven en wordt ontvangen. Dat is de daad, die het Bestaan moet bestendigen, dat is de daad, waartoe het geboren-worden leidt en die weder het geboren-worden moet verzekeren, dat is de daad, waarin het Leven zich het meest essentiëel openbaart tegenover den Dood, dat is de levensdaad, dat is Het Leven. [...] En die geslachtsdrift heeft zich opgewrongen en overwonnen in den stijl. Dat is een begeeren en een willen en een doen, in die woorden, in die volzinnen als steigerende driften, als willende krachten, als kunnende machten, dat is de manbaarheid van het vleesch zich omzettend in de manbaarheid van het woord. De Geslachtsdrift en het Woord, de Geslachtsdrift in het Woord, - een uiterste, een volmaaktheid.¹¹¹⁰

En dan was er in de oorspronkelijke tekst nog ingegrepen ook. Verwey verhaalde in een brief aan Van Deyszel van 20 januari dat hij de recensie op de redactievergadering had voorgelezen:

Je begrijpt dat in de merkwaardige Redactievergadering waar ik het genoeg had je stuk voor te lezen, wel eens angstige gezichten getrokken zijn bij sommige voor merkantiele belangen gevaarlijke schoonheden van je werk. Wij zullen evenwel wagen en liberaal zijn. Maar daartegenover had ik dan wel heel graag dat je Kloos en mij machtigde, waar dat kan, sommige zeer kleine wijzigingen aan te brengen. [...] Dat maakt, dat ik erg in mijn schik zou zijn als je genoeg vertrouwen in ons stelde – zoo niet in mij, dan in Kloos – om ons te laten begaan.¹¹¹¹

Van Deyszel ging akkoord en zo werd 'in de koitus' gewijzigd in 'in die daad'. 'Hun paringsdaad, de man, die zaad stort in de vrouw' werd: 'Hun paringsdaad is dus het doen,

¹¹⁰⁹ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 22 november 1887, in: Prick 1981, p. 34.

¹¹¹⁰ Van Deyszel, 'Zolaas laatste werk: "La Terre"', in: *De Nieuwe Gids*, 3de jrg. nr. 3, februari 1888, p. 434 e.v.

¹¹¹¹ Brief van Albert Verwey aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 20 januari 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 400.

het ageeren' en 'de wellust van hun geslachtsdelen' verscheen als 'de wellust van hun lichamen.'¹¹¹²

De voorzichtigheid van de redactie van *De Nieuwe Gids* was begrijpelijk, want *La Terre* had, zowel in Frankrijk als in Nederland, voor nogal wat opschudding gezorgd. Een toch gezaghebbend criticus als Jan ten Brink had zich tegen 'de opeenhooping van stuitende tooneelen gekeerd' terwijl het populaire damesblad *De Huisvrouw* zich fel tegen Zola en dus ook tegen Van Deyssel keerde:

Om nog niet eens over de werken van Zola en anderen te spreken, die als het ware in de ziel van ons jeugdig geslacht een slijk achterlaten, dat nooit kan weggenomen worden, die de reinheid onzer jonge menschen van beiderlei kunnen met een laag onreinheid bedekken soms zoo groot, dat noch de hooge levensroeping die kunnen doen verdwijnen, die zoo menig jong meisje [...] afkerig van het leven maakt.¹¹¹³

De bijdrage van Van Deyssel kostte inderdaad abonnees.

Wij hebben overigens door je stuk drie abonnés verloren, maar omdat er steeds bijkomen (gisteren b.v. twee) hebben wij er waarschijnlijk meer dan drie voor in de plaats gekregen. Een dier verdwaalden, boekhandelaar en directeur van een leesgezelschap te Breda, schreef aan Versluys de volgende briefkaart: S.v.p. onmiddellijk bedanken voor de N.G. Tijdschriften, die ik niet rond kan zenden heb ik niet veel aan. No 3 van 1 febr. Ligt daar om in de snippermand te verdwijnen. Zulke kost als over Zola's *La Terre* is *niet* te genieten.- In onderdeelen zullen wij niet komen, maar ik kwets niet gaarne mijne lezers. Ik las het voor aan eenige zeer vrijzinnige heeren in de sociëteit, die *niet* aan de goddelijkheid van Jezus gelooven, maar men riep *bah*.¹¹¹⁴

Om de schade zoveel mogelijk te beperken legde Kloos de lezers van zijn blad in zijn 'Literaire Kroniek' van april 1888 waarin hij Marcellus Emants' *Adolf van Gelre* besprak, uit waar hij voor stond en waar de verantwoordelijkheid van de redactie eindigde:

Ziet, - en luistert hiernaar ernstig, gij allen die het hooren wilt, - juist, zeg ik, omdat *De Nieuwe Gids*, d.i.: wij, die hier spreken, geene partij is, met eenzijdige beginselen, maar een partij bóven de partijen, die het goede en het kwade keurt en rangschikt, omdat zij al het goede van al het kwade onderscheidt, juist daarom zijn wij in staat figuren als van Marcellus Emants en Van Deyssel te waardeeren, en beiden te zetten op de hun toekomende plaats. Want waarom prijzen wij v. Deyssel en plaatsen zijn artikelen? Om de zeer eenvoudige reden, dat zijn werk groot werk is, van het beste in het land. Maar daarom zijn wij nog niet verantwoordelijk voor zijn meeningen en daden, wij, *De Nieuwe Gids*. Hij is mans genoeg, om daar zelf voor te staan, hij, Karel Thijm. En waarom vinden wij den heer Emants een respectabele verschijning? Omdat hij, schoon ook niet groot, dan toch het groote wil. Wij, in het hart der Revolutie

¹¹¹² Prick 1981, p. 60.

¹¹¹³ Hier geciteerd uit: Ten Brink 1888, p. 194; Dongelmans 1996, p. 332.

¹¹¹⁴ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 3 maart 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 161. Ook opgenomen in Van Deyssel 1979b (*Scheldkritieken*), p. 305.

gezet en [sic!], wij letten op hen die strijden, en zien hoe een ieder oog en handen beweegt. En wie moedig is, en voorwaarts blik en geen pardon schenkt aan de suffe decadence, dien kennen wij en groeten hem, al houwt hij ook niet om zich met scherp gewette klingen of gracievol gebaar, al vallen zelfs zijn slagen den meesten tijd terzij. En daarom noemen wij Emants, niet als groot kunstenaar, maar als strijder in de rangen, want ieder zijner werken is een barsch dreigement, een zwaai om het hoofd, een slag op de wangen van de zoetige novelle, van het lieve verhaal, van het aardige vers.¹¹¹⁵

Zijn voorzichtigheid bleek ook toen hij, in mei 1886, Thijm nogmaals waarschuwde: 'Je zult alles gedrukt krijgen, wat je wilt, natuurlijk behalve wat al te veel met het sexueele leven in verband staat, tegen dertig gulden het vel.'¹¹¹⁶ In juni van dat jaar merkte hij tegenover Netscher op dat het goed zou zijn als de mannen van *De Nieuwe Gids* niet meer afhankelijk zouden zijn van de 'letterkundige wereld'; 'door het grote publiek met ons bestaan bekend te maken, hebben wij nog altijd den offiëelen rommel, als bemiddelaar, nodig, al zijn de recensien dan ook stupide [...] over een paar jaar, als er nog eens een "Julia" is onthuld en het getal onzer vrienden verdubbeld, dan kunnen wij alles doen, wat wij willen.'¹¹¹⁷ Dat Kloos, die in zijn onderhoud moest voorzien uit de inkomsten die hij ontving als betaalde redactie-secretaris van *De Nieuwe Gids*, de gevestigde orde niet teveel tegen de schenen wilde schoppen, bleek ook, zoals eerder gemeld, uit zijn poging de publicatie van Van Deysse's brochure *Nieuw Holland*, waarin vooral Vosmaer, Ten Brink en Van Hall hard werden aangepakt, tegen te houden.¹¹¹⁸ Thijm had het geschrift al eerder naar verschillende uitgevers gestuurd die het niet wilden uitgeven.

Daarna ging Nieuw-Holland naar den Sekretaris van De Nieuwe Gids, ongeveer zes weken geleden. Deze echter heeft een praktischer middel gevonden om mij te doen verstaan, dat zijn tijdschrift er niet van gediend is. Hij antwoordt eenvoudig niet op de drie dringende brieven, die ik hem deswege in die zes weken heb geschreven,

verhaalde Karel Alberdingk Thijm aan Arnold Ising op dezelfde dag waarop hij ook tegenover Verwey klaagde over het stilzwijgen van Kloos.¹¹¹⁹

Kloos had zich inmiddels wel aan het beantwoorden gezet; inderdaad in de afwijzende zin die Van Deysse vreesde. De mening van Kloos over de brochure die oorspronkelijk *De revolutie in de literatuur* zou heten was duidelijk:

Ik heb je brochure gelezen en herlezen, en ik vraag je zeer ernstig, bij onze oude vriendschap, haar *niet* uit te geven. En waarom? Niet omdat het te 'erg' is, maar omdat je mij en den heelen Nieuwen Gids een doodelijken slag toebrengt een slag,

¹¹¹⁵ Kloos, 'Literaire kroniek', april 1888, p. 157-158. Ook in: Prick 1981, p. 55.

¹¹¹⁶ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm d.d. 7 mei 1886, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 67-68, KB; Prick 1997, p. 583.

¹¹¹⁷ Brief van Willem Kloos aan Frans Netscher, d.d. 4 juni 1886, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 96, KB.

¹¹¹⁸ Van Deysse kleineert Ten Brink in *Nieuw Holland* met zinnestjes als: 'Maar de heer ten Brink wekt meer mijn spotlust dan mijn verontwaardiging of boosheid op [...] Hij is in de letterkunde de type van den Belgischen handelsreiziger oftewel commis-voyageur.' (Scheldkritieken, p. 35).

¹¹¹⁹ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Arnold Ising, d.d. 12 januari 1888, in: Prick 1968, p. 65. Zie ook noot 1132.

erger dan onze grootste vijanden van al hunne aanvallen zouden kunnen verwachten. O, zeg je boos, ook hij is bang, ook hij valt af. Neen, Karel, nogmaals ik zeg dit zeer ernstig, omdat de toekomst van de heele jonge literatuur er mee gemoeid is, raad ik je de uitgave van dit geschrift ten zeerste af. Want deze bladzijden zijn *noch waar, noch mooi*; je scheldwoorden zijn niet karakteristiek voor den persoon, dien ze bedoelen, ze kunnen tegen iedereen gezegd worden, en zijn niet geworpen met den donder van het rhythmus die treft. Verder zijn vele van de menschen die je noemt, de Beer, de Vos etc. menschen, die men *niet* noemt, die men allerminst gaat beoordelen of uitschelden. [...] Ook de stijl van hele werkje is slecht. [...] Bewijs mij een dienst door er van af te zien, een onbetaalbaren dienst, en ik zweer je, dat je mij over niet langer dan vijf jaren gelijk zult geven. Je weet niet, wat een onheil je aanricht. Voor je eigen reputatie en de onze. Wij zijn de Revolutie, ja maar een gedisciplineerde revolutie, niet een revolutie in het wilde weg, die op onzen eigen ondergang en den triomf onzer vijanden zou uitloopen. Angstig verwacht ik je antwoord.¹¹²⁰

En enige dagen later richtte Kloos zich opnieuw tot zijn vriend:

Ik ben tegenwoordig voor 't meerendeel van mijn tijd, met jou bezig, en met je roman, de brieven die je me stuurde, je inzendingen etc. en je moet dus niet zeggen, dat het 'onwelopgevoedheid' of een ander leelijk ding is, als ik je niet maar zoo dadelijk antwoord geef op alles. [...] Maar nu de hoofdkwestie: je brochure: 'Ik behoor tot geen letterkundige partij' zeg je: nu *wij* óók niet. Daar zijn geen partijen, daar zijn slechts personen. Daar zijn 4 menschen, die in hun tijdschrift publiceeren, wat naar het oordeel van de meerderheid hunner, goede literatuur is. En om hen staat een groep medewerkers, die er zich in schikken, dat zij zo behandeld worden, en daar weer omheen een steeds grooter wordend en met instemming lezend publiek.

De Nieuwe Gids beweging was, stelde Kloos, een verzameling van personen die veel van elkaar verschilden, maar het ernstig meenden en goed konden schrijven, maar voor het grote publiek behoorde Van Deyssel tot een partij, de partij van de jongeren.

Kloos vervolgde:

Nogmaals, er zijn geen partijen, er zijn slechts personen, maar er is één jonger geslacht, waarvan de verschillende leden onderling zeer verschillen in meeningen en werk en grootheid. Maar die toch allen staan tegen één vijand, het oudere geslacht, het eene hierom, het andere daarom. Vind je 't nu duidelijk?¹¹²¹

Kloos bleef op Van Deyssel inpraten.

Waarom zou de uitgave van N.H. [Nieuw Holland] òns kwaad doen? Wèl, ik kan het niet anders inzien. Je stemt toe, dat het publiek zoo'n onderscheid niet maakt tusschen jou en ons, en jou niet als een partij op zichzelf beschouwt, al zou je je ook nooit met ons bemoeien, eenvoudig omdat je *jong* en *nieuw* bent. Welnu, geef jij nu je

¹¹²⁰ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 10 januari 188, in: 's-Gravesande 1956, p. 156-157.

¹¹²¹ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 25 januari 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 157-159.

brochure uit en zwijgen wij b.v. daarover, dan denkt het publiek, dat wij 't er mee eens zijn maar het niet durven zeggen; keuren wij haar af, dan zegt men: nu ja, dat zeggen ze er maar om: zij zelf hebben immers ook zoo op de ouderen gescholden; en de andere helft: zie je, daar heb je 't: de jongeren zitten elkander ook al in het haar: ze weten zelf niet wat ze willen. In beide gevallen zou het vertrouwen van ons publiek in de N.G. zeer geschokt zijn.¹¹²²

Van Deyssel gaf daarop zijn poging de brochure gepubliceerd te krijgen, althans voorlopig, op. In 1894, zes jaar na dato, wist hij Scheltema & Holkema's Boekhandel te Amsterdam te winnen voor de uitgave van zijn *Verzamelde Opstellen*. De eerste bundel van oktober 1894 opende met zijn opstel 'Nieuw Holland'.¹¹²³

Ook in een andere kwestie bleek de zorg van Kloos voor de reputatie van zijn blad. Witsen en Veth vochten een kleine vete uit over schilderkunst, waarop Kloos in een brief aan Witsen reageerde:

Het speet mij ook, dat je mij tweemaal misgelopen bent. Je stukjes zullen geplaatst worden: zij zijn frisch en de zinnen staan; beter verbeeld ik mij op den eersten indruk, als je vorige bijdrage: ik houd mij voor dergelijke of langere of kortere artikelen in het vervolg aanbevolen. Voor de correctie sta ik in: mocht je echter proef verlangen (je schrijft er niets van) wees dan zoo goed het mij *ten spoedigste* te doen weten. Ik zal ze niet onder de varia zetten, maar onder een aparte rubriek: *Schilderkunst* met eventueele bijdragen van anderen. A propos, Veth schrijft mij, dat hij een stuk heeft van een half vel, en dat hij 't niet geheel met je eens is. Hoe moet dat? Kon je dat niet met hem vinden op de een of andere manier. In de zelfde aflevering kunnen naast elkaar niet twee tegenstrijdige opinies verkondigd worden. De schilderskritiek is in haar eerste opkomst en daarom is vooral thans nauwe aaneensluiting noodig, opdat de menschen niet zeggen: Naar welken nieuwer gidser moet ik nu luisteren, daar gij beiden een anderen weg uitwijst? Want hoe weinig lieden zijn er niet, die begrijpen, dat het verschillende oordeel van twee artisten naast elkander waarde kan hebben, als uiting van elks temperament en manier van zien? Zie Veth te bewegen dat hij niet te veel polemiseert tegen zijn medecritici: ik geloof heusch, dat het op dit oogenblik niet goed is. Of doe je het liever niet? Laat het dan maar, dan zal ik het zelf wel zien te schikken: dat is misschien nog beter. [...] Vergeef mijn haastig geschrift: ik heb mijn handen vol werk; en ik zal je mijn contributie Etsclub voldoen, als het geld van de Onbevoegdheid binnen komt: dan ben ik ruim bij kas.¹¹²⁴

Een belangrijke taak van de secretaris was ervoor te zorgen dat er op tijd voldoende goede kopij bij de drukker lag en alhoewel Clausen veelvuldig klaagde over de trage gang van zaken verscheen er toch steeds een nieuwe aflevering in de schappen van boekwinkels en in de brievenbus van de abonnees.

Soms was er zelfs teveel kopij en moest Kloos scribenten tot matiging bewegen. Zo benadrukte hij tegen de filosoof G.J.P.J. Bolland (1854-1922): 'Het zal ons zeer aangenaam

¹¹²² Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 15 februari 1888, in: 's-Gravesande 1956, p. 159-160.

¹¹²³ Zie ook paragraaf 16.4.

¹¹²⁴ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen d.d. 21 januari 1887, Witsen-archief 75C51 14a, KB.

zijn, als gij ons van tijd tot tijd met kleinere bijdragen van één à twee vel druks zoudt willen bedenken.¹¹²⁵

Daarnaast bemoeide de secretaris zich met de geldzaken van het blad; het terrein waar eigenlijk Paap, later van Van der Goes en vervolgens Tak de verantwoordelijkheid voor droegen. In een specifiek geval vroeg hij daarbij, namens de redactie van *De Nieuwe Gids*, Tak die toen nog niet bij het blad betrokken was, om raad. Het was juli 1887.

De kwestie is deze: de heeren Verwey en Van der Goes vinden dat de heer Versluys te weinig doet voor hetgeen hij geniet: en zij zouden daarom gaarne zien, dat de twintig procent, die hij tot nu toe van de bruto opbrengst ontvangt, het volgend jaar tot b.v: twaalf werd verminderd. De feiten zijn: wij hebben 375 abonnee's: Reken hieronder 50, die bij den uitgever zelf hebben ingeteekend, dan geniet deze een belooning van $50 \times 3 + 325 \times 1.50 = f 150 + f 487.50 = 637.50$. Daarentegen moet hij de kosten dragen van verzending en zet nu en dan advertenties in de dagbladen.

Kloos was tegen het voorstel dat Verwey en Van der Goes bij uitgever Versluys wilden aanklaarten. Versluys had toch maar zijn nek voor hen uitgestoken en geen andere uitgever deed het voor minder dan 20%, was Kloos' redenering.¹¹²⁶

Een week later meldde hij Tak de uitkomst van het redactieberaad, waarover ook De Koo van *De Amsterdammer* was geraadpleegd. Men had ingestemd met een compromisvoorstel van Van Eeden, meldde Kloos aan Tak:

Den heeren Verwey en Van der Goes wordt opgedragen een schriftelijke berekening op te stellen, waarin duidelijk en scherp wordt uiteengezet, welk procenten aantal de heer V.[Versluys] in het eerste jaar, welk in het tweede en de daarop volgende jaren zal genieten, naarmate het aantal abonné's vermeerderd of vermindert.[...] Ik heb vóór dit voorstel gestemd, omdat het tijd doet winnen. Eer dat de heeren V. [Verwey] en v.d. G. [Van der Goes] samen zulk een berekening opmaken, moet er heel wat gebeuren.¹¹²⁷

Ook dit was een aspect van het werk dat Kloos als reactiesecretaris van *De Nieuwe Gids* op zich nam. Hij toonde zich daarin een alleszins redelijk 'manager' die de belangen van zijn tijdschrift goed in de gaten hield. Maar het imago van de man die door zijn vrienden 'de zwijger' werd genoemd was, zoals hierboven eerder betoogd, duidelijk een andere.

De Nieuwe Gids van Kloos wilde het blad voor de nieuwe generatie zijn en daarom moest men soms zwijgen - zoals op het twintigste Taal- en letterkundig congres dat in september 1887 in Amsterdam werd georganiseerd. Toen het gerucht ging dat Van der Goes voornemens was op het congres het woord te voeren, besloten de andere redactieleden Van der Goes daarvan te weerhouden.¹¹²⁸ Kloos liet hem weten:

¹¹²⁵ Brief van Willem Kloos aan Gerardus Bolland, d.d. 21 juli 1888, in: Otterspeer 1995, p. 128.

¹¹²⁶ Brief van Willem Kloos aan P. L. Tak, d.d. 14 juli 1887, in: 's-Gravesande 1956, p. 212-213. Voor zijn percentage hield Versluys het abonnementen-bestand bij, verzond de exemplaren en administreerde de baten en lasten. Zie Nijsen 1989, p. 101.

¹¹²⁷ Brief van Willem Kloos aan P. L. Tak, d.d. 21 juli 1887, 's-Gravesande 1956, p. 213-214.

¹¹²⁸ Maas (L.H.) 1998, p. 109.

Van Eeden, Albert en ik waren het er geheel over eens, dat wij van de zaken van het congres moesten kennismaken, zonder ons in een enkel opzicht, 't zij voor onszelf, of namens de redactie, in te laten met zijn werkzaamheden. 't Ligt eenigszins in jouw werkzamen aard, om je gaarne met degelijke bedrijven in te laten, maar je bent het toch zeker met ons eens, dat het nú allerminst correct zou zijn. Het is beter – van inlaten gesproken – dat we ons in de a.s. aflevering, eenigszins schertsend natuurlijk, over de dwaze vertooring uitlaten, als wij dat doen, en één van ons zou hebben meêgebruld in de managerie, dan zou de betrokken persoon inderdaad geen redelijk figuur slaan.¹¹²⁹

Het zou toch niet correct zijn, stelde Kloos, dat de redacteur van een blad dat zich toch vooral tegen de oude garde had gekeerd, deelnam aan een congres dat toch vooral door deze tegenstanders werd georganiseerd.

Van der Goes was zo verstandig het advies van zijn vrienden op te volgen en voerde op het op het congres niet het woord. Het door Kloos in zijn brief aan Van der Goes aangekondigde in schertsende toon geschreven artikel over het letterkundig congres kwam van de hand van Albert Verwey; die zijn bijdrage als volgt besloot:

Dat er op dit Congres veel gevleid en gehuicheld is en kleine onwaarheden gezegd zijn, - dat Mevr. Schneider eene ijdeltuitige dame is, die 'weinerlich' Duitsch praatte, - dat het eenige besluit dat al de drie afdeelingen hebben genomen een verzoek inhield aan den Minister om verlaging van posttarief; - och, dat zijn kleinigheden, waar wij even om glimlachten. Wij zullen het zóó goed laten zijn.¹¹³⁰

¹¹²⁹ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 14 september 1887, Van der Goes-archief 906, IISG.

¹¹³⁰ Verwey 1888, p. 11. Kloos en Verwey waren duidelijk geen bewonderaars van Lina Schneider. Op 6 december 1885 (poststempel) stuurde Kloos aan Van Eeden een kaartje met een gedicht 'Aan Lina Schneider'.

Uw hart smaakt lekker
(Sonnet)
Gij zijt niet schoon! Maar, Lina! 'k pak u aan...,
Zoetheid is meer dan schoonheid... 'k zie u zweven
Om mij met maagdelijken blos te geven
Uw volzoet harte, glimmend als de maan.

Ik heb met open mond er voor gestaan
Om gansch uw harte in 't mijne te verweven,
En, met de brokken in mijn mond, te sneven,
Zwemmend aan uwen voet in traan op traan.

O vrouwe! O bakker van den hoek! O stonde,
Waar in de zaligheid van eeuwen huist!
Ik wist niet, dat uw hart zóó zoet was... konde

Ik nógmaals proeven, wat uw hart doorsuist!...
Maar ééns slechts wordt een vrouwenhart verslonden,
En met één hap door mannetong gekruist

Van Eeden-archief XXIV C13, BC.

In maart 1880 had Kloos in *De Nederlandsche Spectator* het boek van Lina Schneider, *Frauengestalten der grieschischen Sage und Dichtung*, Leipzig 1879, nog gerecenseerd en sterk aanbevolen. (zie paragraaf 9.2) In het Kloos-archief van het Letterkundig Museum (K. 533 B1) bevindt zich afschriften van de correspondentie tussen Kloos en Van Eeden waaronder het sonnet voor Lina Schneider. In de kantlijn is er met potlood bijgeschreven:

Zonder het gevaar te lopen om aan de ene kant lezers voor het hoofd te stoten met onkuis taalgebruik of het grof beledigen van personen wilde *De Nieuwe Gids* aan de andere kant haar oppositionele karakter niet verloochenen. De redactie-secretaris zag het als zijn taak om daarin een balans te vinden. Zo kon het, om een voorbeeld te geven, dat Kloos, die aan Van Deysse had gevraagd af te zien van *Nieuw Holland*, waarin onder andere Ten Brink als persoon hard werd aangepakt, zelf over de *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche Letteren* van deze professor in niet mis te verstane woorden als volgt oordeelde:

Een professor, die éénmaal de onbeschaamdheid gehad heeft met zoo'n misbaksel van een boek voor den dag te komen, moest zijn hoofd in zijn toga stoppen en van schaamte door den grond zinken. Of beter: hij moest zijn toga uittrekken, voor goed.¹¹³¹

Kloos zal vanaf 1890 de regie over zijn blad verliezen wanneer de redacteuren in een onderling conflict raken over het socialisme – een conflict dat zij, tot groot vermaak van de burgerlijke pers, in hun eigen blad uitvechten. In deel II van deze biografie zal dit socialistendebat uitgebreid aan de orde komen, evenals de psychische ineenstorting van de naar liefde en vriendschap hunkerende man die zich door iedereen in de steek gelaten voelde. Zeker door Albert Verwey.

V. Eeden had een hart gestuurd met Sint Nicolaas onder den naam van Lina Schneider schrijfster van een boek over klassieke kunst.

Ook Van Deysse en Van der Goes hekelden Lina Schreider (meisjesnaam Lina Weller). Lodewijk van Deysse 'De Keulsche dame', in idem *De Scheldkritieken*,. 51-53. En Van der Goes in *De Nieuwe Gids* 3 (1888) p. 190-192.

¹¹³¹ Kloos, 'Boek beoordelingen. Een leelijk eendje, Jan ten Brink, Brederoo, Heine en Hélène Swarth', december 1888, p. 219. Dr. Jan ten Brink, *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche Letteren in de XIXde Eeuw. In biographieën en bibliographieën 1830-1880*, Amsterdam-Gent 1887. Ten Brink was sedert 1884 Hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de Rijks-Universiteit te Leiden.